

הרי זה הבכור יקבר.

וישלם, זה שהורה וגרם להפסד, מביתו.

גמרא:

אמר רבה בר בר חנה: במום שהוא בדוקין שבעין ונשחט ללא הוראת חכם, ורק לאחר שחיטה הורה בה חכם — דכולי עלמא לא פליגי דאסור.

והטעם: מפני שהן משתנין מחמת צער השחיטה. שעל אף דעכשיו נראה מום קבוע יתכן שאם החכם היה רואהו קודם שחיטה לא היה מתירו.

ולא נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר, אלא במומין שבגוף.

דרבי מאיר סבר, גזרינן מומין שבגוף שאינם משתנים אטו דוקין שבעין שיכולים להשתנות.

ורבי יהודה סבר, לא גזרינן מומין שבגוף אטו מום שבדוקין שבעין.

תניא נמי הכי דבמומין שבגוף פליגי:

השוחט את הבכור ומראה את מומו לאחר שחיטה.

רבי יהודה אומר: בדוקין שבעין אסור, מפני שהן משתנין, ואולי קודם שחיטה לא היה מום קבוע. במומין שבגוף מותר, מפני שאין משתנין.

רבי מאיר אומר: אחד זה ואחד זה אסור מפני שהן משתנין.

והוינן בדברי רבי מאיר דאמר שאפילו

מומים שבגוף משתנים לאחר שחיטה: "מפני שהן משתנין" סלקא דעתך?!

והרי מומין שבגוף — מי משתנין?

אלא, הכי פירושו: מפני מומין המשתינין [בדוקין שבעין], גזרינן אף על מומין שאינם משתנים.

אמר רב נחמן בר יצחק: מתניתין נמי דיקא כח-ב דבמומין שבגוף שאינם משתנים פליגי.

דקתני, רבי מאיר אומר: הואיל ונשחט שלא על פי מומחה אסור. ומשמע שטעמו של רבי מאיר לאוסרו הוא רק משום ששחטו שלא על פי הוראת חכם. ואם מחלוקתם היתה בדוקין שבעין הוה ליה למתני רבי מאיר אוסר הואיל ומשתנין.

שמע מינה: קנסא קא קניס רבי מאיר.

ומסקינן: שמע מינה.

איבעיא ליה: הא דאמרינן דגזרינן מומין שבגוף מפני מומין המשתינים, האם אמרינן — וכולהו משתנין והיינו, האם כל מומין שבדוקין שבעין משתנים.

או דלמא: איכא מומין שבעין דמשתנין, ואיכא דלא משתנין.

למאי נפקא מינה? והא בלאו הכי אסירו דשמא נשתנו.

ומבארינן: לאכחושי סהדי. אם באו עדים והעידו בפנינו שמום שנמצא בדוקין שבעין לא נשתנה לאחר שחיטה ממה שהיה קודם לכן.

אי אמרת, כוליהו משתנין. הני סהדי שקרי נינהו.

כל הבהמה. אלא משלם רביע לבהמה דקה. ומחצה לבהמה גסה. דדלמא אם היה מראה המום לחכם היה אומר שאין בו מום קבוע. ואולי לא היה נופל בו מום לעולם. ולכך מספק משלם פלגא. [ועיין תוד"ה רביע].

והוינן בה: מאי טעמא משלם רביע לדקה ומחצה לגסה?

אמר רב פפא: זה, בבהמה גסה, הפסד מרובה. וזה, בבהמה דקה הפסד מועט, דאינה שוה הרבה.

ומקשינן: אי הכי — לפום פסידא לישלם? דבכל אופן ישלם מחצה — לזה חצי מהרבה ולזה חצי מהמועט, ולמה ישלם "רביע"?

אמר רב הונא בר מננה, משמיה דרב אחא בר איקא: משום גזירת מגדלי בהמה דקה נגעו בה. דכיון שגידולה של דקה הוא טורח מרובה, וזה, שהתירו בשחיתתו מנעו לכהן מטורח זה, כי שמא אם היה מראה לחכם אחר לא היה מתירנו והיה לו טורח רב להמשיך ולטפל בו, להכי אינו משלם אלא רביע⁽⁸⁾.

מתניתין:

דיין שדן את הדין, וטעה, וזיכה את החייב. או — וחייב את הזכאי.

וכן חכם שבאו לשאלו על טהרות אם הם טמאים, והוא טימא את הטהור, או — וטיהר את הטמא, ולאחר שהורה עירבום

ואי אמרת איכא מומין דמשתני, ואיכא מומין דלא משתני — סמכינן עלייהו.

והנפקא מינה היא אליבא דרבי יהודה, דלא קניס ליה משום שלא הראה קודם שחיטה לחכם, אלא רק חייש דלמא נשתנה המום לאחר שחיטה. ולכן באופן שעדים מעידים שלא נשתנה יהיה מותר.

מאי הוי עלה?

תא שמע: דאמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: שח לי רבי ואשיה דמן אושה. בא ואראך מומין בדוקין שבעין שהן משתנים.

ומדייקינן: מדקאמר ליה "בא ואראך", מכלל, דאיכא מומין בדוקין דמשתני, ואיכא דלא משתני. ורצה להראותו שלפעמים משתנה.

שנינו במשנה: מי שאינו מומחה וראה את הבכור, ונשחט על פיו — הרי זה יקבר.

ומוכחינן: מדקתני יקבר, משמע אף שיש בו מום קבוע.

לימא תנן סתמא כרבי מאיר דאמר דבכל אופן קנסינן ליה.

ודחינן: דלמא איירי במום שהוא בדוקין שבעין, ודברי הכל יקבר דחיישינן שמא נשתנה.

שנינו במשנה: וישלם מביתו.

תנא, כשהוא משלם לכהן, אינו משלם דמי

8. פירוש אחר, משום גזירת מגדלי בהמה דקה. דגזרו שלא לגדל בהמה דקה בארץ רביע.

8. פירוש אחר, משום גזירת מגדלי בהמה דקה. דגזרו שלא לגדל בהמה דקה בארץ רביע.

ג. יש ראשונים שסוברים שיסוד דין גרמי הוא קנס חכמים, ולכן קנסו רק במקום הרגיל ושכיח. [תוס' ב"ב כ"ב,ב].

והכא במתניתין בדיין שטעה וחייב את הזכאי הרי לא היזיקו אלא ב"גרמי", וקתני חייב לשלם. ואם כן לימא מתניתין רבי מאיר היא? (9)

ודחינן: **אמר רב אילעא, אמר רב: מתניתין איירי במזיק בידיים. כגון שנשא ונתן ביד.** שנטל הדיין את הכסף ממני שהיה סבור שהוא חייב, ונתנו לשני. והרי היזיקו בידיים, ואין חיובו מדינא דגרמי.

ופרכינן: **בשלמא הא דקתני חייב את הזכאי. איכא לאוקמא כגון שנשא ונתן ביד.**

אלא הא דקתני זיכה את החייב. היכי דמי?

כגון דאמר ליה: פטור אתה מלשלם.

והא בכהאי גוונא לא נשא ונתן ביד אלא דיבורא הוא בלבד, ולא הוי מזיק ממש אלא גרמי?

ומתריצין: **אמר רבינא: מתניתין בהכי איירי:**

זיכה את החייב איירי בכגון שהיה לו למלוה **משכונן של הלוח** שיוכל לגבות ממנו. ולאחר שפסק שפטור מלשלם, [זיכה את החייב], **ונטלו למשכונן הימנו**, והוי מעשה בידיים ולא גרמי.

טימא את הטהור איירי בכגון **דאגע בהו** החכם בפירות שרין. וטמאם.

לטהרות שנטמאו עם פירות שהיו בוודאי טהורים.

מה שעשה — עשוי. וישלם את מה שגרם להפסיד מביתו.

ואם הדיין שטעה היה מומחה לבית דין, הרי זה פטור מלשלם. דעשה כדין מה שהורה לפי דעתו, מה שאין כן באינו מומחה דלא הוה ליה להורות.

גמרא:

והוינן בה: מדקתני וישלם מביתו — **לימא תנן סתמא כרבי מאיר, דדאין דינא דגרמי.**

"גרמא בנוזקין" — לכולי עלמא פטור בדיני אדם מלשלם, וחייב בדיני שמים.

מזיק ב"גרמי" — נחלקו רבי מאיר וחכמים האם חייב לשלם או לא. "גרמא בנוזקין" הוא כגון: הפותח דלת של חצר חבירו ועל ידי כך אבדה פרתו. [ב"ק כ"ה,ב].

"גרמי" הוא כגון: שורף שטר חוב של חבירו, שלא הזיק לו ממון גמור. שהרי השטר אינו אלא אסמכתא לגביית החוב. [ב"ק צ"ח,ב].

ביסוד ההבדל שבין "גרמא", שלכולי עלמא פטורים מלשלם, ל"גרמי", שרבי מאיר מחייבו לשלם, נאמרו בראשונים כמה הסברים:

א. בגרמי הוא עושה את הנזק בידו.

ב. בגרמי הנזק בא בשעת העשייה **לאלתר.**

9. התוספות מקשים מדוע במשנה הקודמת לגבי מי שאינו מומחה ושחט את הבכור שהוא

זאת על עצמו שעל ידי שפסק שלא כהלכה, הלכה חמורו והפסידה. שצריך עתה לשלם לבעלים את הנזק שנגרם להם.

אמר לו רבי עקיבא: רבי טרפון אתה מומחה לבית דין. וכל המומחה לבית דין פטור מלשלם אף על פי שטעה.

מתניתין:

טיהר את הטמא איירי בכגון שעירבן עם פירותיו. שבא לשאול לחכם על פירות אם הם טהורים או לא ונטל החכם את הפירות ששאל עליהם, וערבן עם פירות שהיו ודאי טהורים, ונמצא שהזיקו בידיים בטמאו את פירותיו.

גמרא:

ומקשינן: מאי טעמא אמר רבי עקיבא לרבי טרפון שהוא פטור מלשלם מפני שהוא מומחה.

ותיפוק ליה, דטעה בדבר משנה הוא, והטועה בדבר משנה חוזר בו ממה שפסק.

והכא נמי הוי טעה בדבר משנה, שהרי במשנה בחולין למדנו: "ניטלה האם כשירה"⁽¹¹⁾.

ואילו הפרה היתה קיימת היה יכול לחזור בו ולהכשירה. ואף שהבעלים כבר האכילו לכלבים על פי הוראתו של רבי טרפון. מכל מקום על זה אי אפשר לחייב את רבי טרפון לשלם.

ומתרצינן: "חדא, ועוד" קאמר ליה. טעם נוסף אמר לו.

ומעשה כפרה שניטלה האם — בית הרחם שלה. ושאלו לרבי טרפון האם טריפה היא?

והורה רבי טרפון שהיא טריפה. והאכילה רבי טרפון לכלבים. שעל פי הוראתו האכילה הבעלים לכלבים⁽¹⁰⁾.

ובא מעשה לפני חכמים שהיו ביבנה. והתירוה.

אמר תודום הרופא: אין פרה וחזירה יוצאה מאלכסנדריה של מצרים, שאין חותכין האם שלה כדי שלא תלד. והיו עושים כן משום שהיו הפרות המצריות מעולות יותר ממקומות אחרים והיו נמכרות ביוקר. וכדי שלא יתעברו מחוץ למדינתם היו נוטלים "האם" שלהם. ואף שהיו עושין כן, היתה הפרה נשאת בחיים. ומוכח שאין הבהמה נטרפת בנטילת "האם".

אמר רבי טרפון: הלכה חמורך טרפון! ואמר

ועי"ש בריט"א שפלפל בדבריהם

10. עיין רש"י ד"ה ותיפוק ליה. וסמ"ע חו"מ סי' כ"א ס"ק ד' מש"כ בזה.

11. ועיין מה שהקשו תוס' חולין נ"ו, ב ד"ה איבעיא.

"משלם מביתו". מדוע שם הגמרא לא אמרה "לימא רבי מאיר היא דדאין דינא דגרמי"? והרי"ט אלגאזי באות ל' הביא מה שכתבו התוס' חיצוניות וז"ל: ואומר ר"י "דנשחט על פיו" של זה שאינו מומחה, היינו שצוה לעבדו ובני ביתו לשחטו, דהוי כמו ששחטה בידיים, ולכן אליבא דכולי עלמא חייב לשלם. עכ"ד.

חדא, טעה בדבר משנה את. ולכך אתה יכול לחזור.

ועוד, אי נמי בשיקול הדעת טעית ולא מצית הדרת בכך, מכל מקום אין אתה צריך לשלם, שהרי מומחה לבית דין אתה, וכל המומחה לבית דין שטעה פטור מלשלם.

מתניתין:

חכם הנוטל שכר לחיות רואה את הבכורות — אין שוחטין בכורות על פיו, כיון שחוששים שמא מתוך שנטל שכר התיר.

כט-א אלא אם כן היה מומחה כאילא, שם אדם, שהיה דר ביבנה, והיה חסיד ולא נחשד להתיר בכורות עבור שכר, שהתירו לו חכמים להיות נוטל שכר ארבע איסרות — מעה כסף לבהמה דקה, שיראה בכור בהמה דקה אם יש בו מום. ושישה איסרות — לגסה. עבור שיראה בהמה גסה.

ושכרו היה קבוע, בין אם היה אומר עליו שהוא תם. ובין אם היה אומר עליו שהוא בעל מום.

גמרא:

מאי טעמא נוטל שכרו ארבע לדקה וששה לגסה?

ומבארין: האי, בבהמה גסה, נפיש טרחיה,

שצריך להשליכו לארץ ולכפותו כדי לראות את מומו.

והאי, בבהמה דקה, לא נפיש טירחיה.

שנינו במשנה: שנוטל שכרו בין תם ובין בעל מום.

והוינן בה: בשלמא אם נמצא בעל מום נוטל שכרו, משום דקא שרי ליה.

אלא אם נמצא שהיה תם — אמאי נוטל שכרו? והא לא הועיל לו כלום שהרי נשאר באיסורו⁽¹²⁾.

ומבארין: דאם כן, שלא יטול שכר אלא אם הורה שהוא בעל מום, אתי אינשי למיחשדיה. ואמרי: האי בכור שהורה עליו שהוא בעל מום, אינו בעל מום, אלא תם הוא. והאי דקא שרי ליה, שהורה עליו שהוא בעל מום, משום אנרא הוא דאמר. הלכך נוטל שכרו בין אם נמצא תם, ובין אם היה בעל מום.

ופרכינן: אם נמצא הבכור תם, נמי אמרי אינשי שהאמת שהבכור בעל מום הוא. והאי דלא קשרי ליה, סבר: כי היכי דלשקול אנריה זימנא אחריתי. כשיבואו לשואלו שנית.

ומתריצין: חד זימנא תקינו ליה רבנן, שיטול שכרו כשרואה בהמה זו. אבל לשקול שכר תרי זימני עבור בהמה אחת, לא תקינו ליה רבנן⁽¹³⁾.

משום אגרא. וצ"ע מה שכתב רש"י במשנה, ועיין רמב"ן בהלכותיו שפירש האיטור משום נטילת שכר לדון וכמו במשנה דלקמן, וביאר ההיתר שניתן לאילה ביבנה.

12. ועיין בראשית בכורים שהקשה הא כיון ששכרו עבור הטרחה או הבטלה מאי נפקא מינה בין ראיית תם לבעל מום?

13. ולפי זה נמצא שאין חשש שיתירו בכור